

Páchníkův průvodce Poodřím

pro děti
i dospělé

Ivan Bartoš
Milan Lesniak

ARNIKA

Páchníkův průvodce Poodřím pro děti i dospělé

Námět a texty: Ivan Bartoš

Ilustrace: Milan Lesniak

Obálka, grafická úprava a sazba: Dan Petrucha (ngo-grafika.cz)

Tisk: ALADIN agency s.r.o., Praha 3

Náklad: 1 500 výtisků

ISBN 978-80-87651-90-2

UVÉDTE AUTORA NEUŽÍVĚJTE DÍLO KOMERČNĚ NEZARAHUJTE DO DÍLA ZACHOVEJTE LICENCI

V roce 2021 vydala Arnika
– Centrum pro podporu občanů (1. vydání)

Tato brožura byla vydána v rámci projektu Ochrana páchníka hnědého v EVL Poodří (LIFE 17 NAT/CZ/000463), který je financován Evropskou unií z programu LIFE a Ministerstvem životního prostředí České republiky. Vydání finančně podpořil Moravskoslezský kraj. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska dárců.

Ministerstvo životního prostředí

Tahle knížka patří

Ahoj děti,

vítám vás v Poodří,
to je takové to rovné
místo u řeky Odry.

Skoro všechno tu vy-
tvořila voda. Když hod-
ně a dlouho prší, voda
se nevejde do koryta

Odry a zaplaví celé Poodří. Tomu se říká velká
voda neboli povodeň. Ta sem přinesla i tu hlínu,
po které zrovna šlapete. Ona si voda ráda hraje
a tam, kde je silná, bere hlínu i stromy a zase je
ukládá tam, kde se rozlije do široka a odpočívá.
V Poodří povodně nevadí, všichni tu jsou na ně
zvyklí.

Vidím, že jste s sebou vzaly rodiče, dohlédněte
na ně, ať nespadnou do vody nebo něco nezničí!
A taky ať moc neřvou, ruší to zvířátka.

Jéminkote, zapomněl jsem se vám představit.
Já jsem brouk Páchník hnědý. Patřím do velké
rodiny zlatohlávků.

Pohádka o líném zlatohlávkovi

Abyste se něco dověděli o mé rodině, povím vám pohádku o svém prapraděděčkovi. Jednou jeden zlatohlávek, a to byl ten můj prapradědeček, bydlel jako larva v dutém dubu.

To je něco jako miminko u lidí, ale ne tak docela. Larva se vylíhne z malého vajíčka, které paní Páchníková schovala do starého dřeva v díře ve stromě. Díře se říká dutina a tomu starému dřevu trouch. Larva není vůbec podobná svým rodičům. Je to takový bílý červík s faldíky, který se krmí a krmí. Pak si vytvoří takový spacák, kterému se říká kokon nebo taky kukla, zaleze do něj a dá si šlofíka. A když se probudí, je z ní hotový brouk.

Takže ten prapraděda si baštil trouch a byl úplně spokojený. A když se z něho stal brouk dospělák, byl to pěkný lenoch. Nechtělo se mu ven, pořád seděl v dutině, ostatní na něj volali, pojd' se proletět, ale on ne, že ho to nebaví, že by se mu odřely krovky.

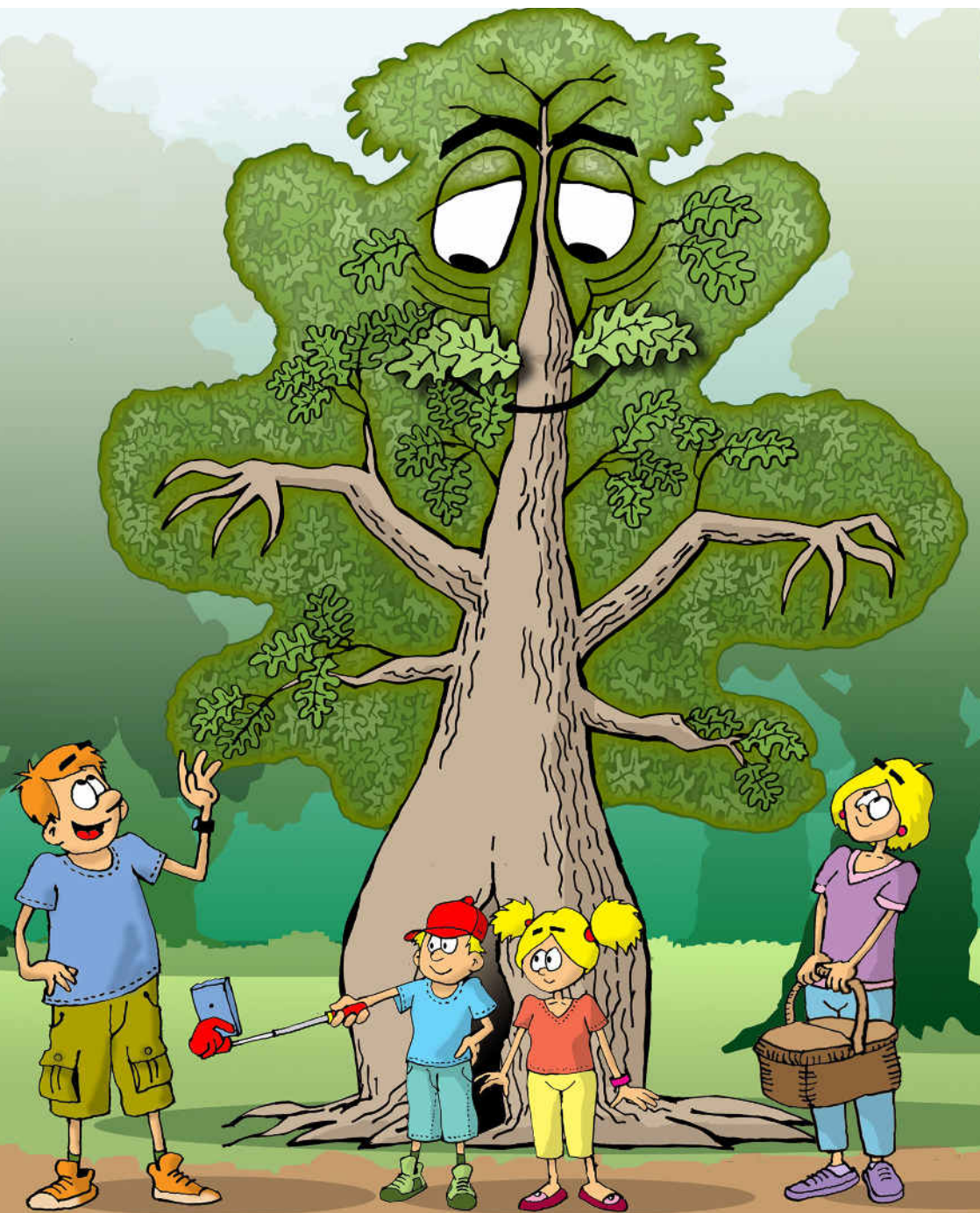

Krovky jsou takový tvrdý kabátek, pod kterým má každý brouk schovaná křídla.

Zlatohlávčí krovky mají krásnou zlatozelenou barvu. Jenže zlaté krovky, ty potřebují sluníčko, aby se pěkně leskly.

A tak nám milý zlatohlávek zhnědnul a taky trochu smrdí. Dělá pana domácího v duté vrbě a je s tím velice spokojený.

Na zvonku už nemá napsáno Zlatohlávek, ale Páchník hnědý.

Strejda dub a jeho kamarádi stromy

Jdeme-li do Poodří na procházku, určitě cestou potkáme stromy. Často nás zdraví svým šumivým hlasem, zamávají větví, či zatřepetají listem. My je ale zatím moc neznáme, a tak je nezdravíme, podobně jako cizí lidi. To ale není dobře, stromy jsou v Poodří doma, a když jsme přišli na návštěvu, měli bychom se seznámit.

AHOJ STROMY!
MY JSME LIDI A JSME
TADY NA PROCHÁZCE!

AHOJ LIDIČKY! TO VIDÍM,
ŽE NEJSTE ONDATRY!

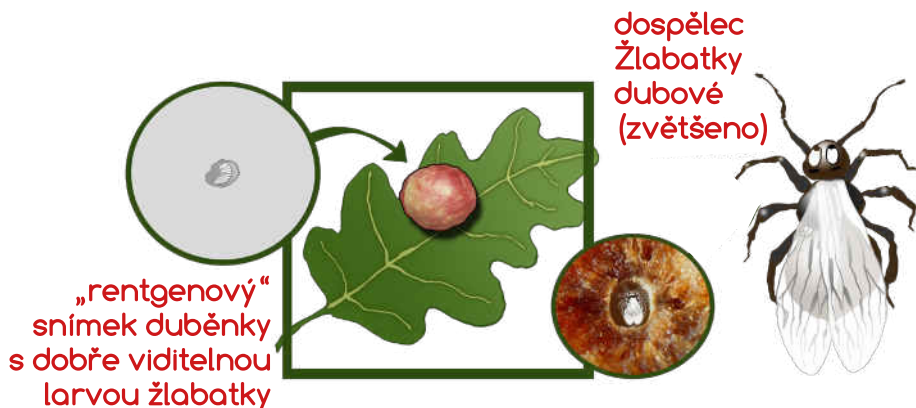

Já jsem staré dubisko a stojím tady u cesty už mnoho let. Jinak to ani nejde, mám kořeny pevně zarostlé v zemi, a to se holt nikam chodit nedá. Ale nestěžuji si. Hlína je tu dobrá, výživná, vody a sluníčka dost – to se mi to roste a sílí. Taky tu nejsem sám, mám tu rodinu – spoustu dalších dubů, velkých i malých, některé z nich jsou moje děti, vnuci i pravnuci. Není divu, vždyť je mi už dvě stě let. To kolem mě mohli chodit na procházku vaše prapraprapraprababička a praprapraprapradědeček. No, v těch časech se na procházky moc nechodilo. To spíš vedle na louku sušit seno nebo tak něco.

No, a kampak máte namířeno? Určitě cestou potkáte další stromy, tak vám povím, jak vypadají, abyste je poznali. Nejdříve samozřejmě představím vám, duby. Poznáte nás lehce podle listů. Je tmavě zelené a vypadá, jako by ho pěkně dokola okousala nějaká velká housenka. Každý rok nám na podzim listů opadá a na jaře vyrostou listy nové. Ono nám toho starého ty housenky dost sežerou. Ale nám to nevadí, něčím se ta drobotina nakonec živit musí. Vidím, že jste na zemi pod dubem našli hnědou kuličku, která vyrostla na listu. Žalud to není, co je to?

Téhle kuličce na stopce se říká duběnka. Z dubového listu si takový domeček (a zároveň spížírnu) vystavěla jedna malinká larvička. Dokud visí duběnka na stromě, larvička v ní bydlí, ale když ji najdete na zemi, domeček je už prázdný. Hele, je v něm dírka, kudy larvička z domečku odešla. Ale to jsem popletl, z duběnky vylezla už dospělá žlabatka dubová. Najdeme ji? Kdepak, má křídla, tak asi někde lítá.

Z duběnek se kdysi vyráběl inkoust.
Ne do tiskáren, to se ještě psalo husím brkem.

Ale teď od nás dubů zpátky k ostatním stromům.
A začneme pěkně od vody. Olše a vrby mají tak rády vodu, že si v ní nejraději pořádně namáčejí kořeny. Olše má listí ještě tmavěji zelené než dub a koukejte, jak má oranžové dřevo.

Kdopak ji to okousal? Bobr? Správně! To má olše z toho, že roste blízko vody, a vrba jakbysmet, na té si bobr pochutnává taky. No, nevěřili byste, bobr má taky něco pěkně oranžového.

Oči ne! Zuby! Velké a navíc oranžové. A pořád mu rostou! Nedivte se, že toho tolik pokácí! Kácí i duby, a to se mi vůbec nelíbí. Neřád jeden!

Ono je tady kolem vody těch hryzounů více, zkuste je poznat sami:

Čmuchtly čvachtly,
hlody hlody,
kdo to hlodá kolem vody,
kdo to tady dělá binec?
Je to bobr,
ondatra,
či hryzec?

Pomůžeme s odpovědí na tu těžkou otázku:
Poznáme je podle ocásku!

To umí starý dub poučnou básničku, stačí poslouchat, jak mu šumí listí!

Vedle olší a vrb rostou další milovníci vody - topol a jasan. Oba mají zajímavé plody, které výborně létají vzduchem. Ty topolové se vznášejí na bílých chomáčcích, jasanové připomínají vrtulky a taky se tak točí.

My duby musíme mít spolu s habry, lipami a javory pod sebou méně vody a více hlíny. Vy ještě neznáte habr? Vypadá, jako by se mu pod hladkou tmavou kůrou rýsovaly svaly. Taky že jo, dříve se z jeho větví vázaly houžve – to bylo něco jako dřevěné provazy.

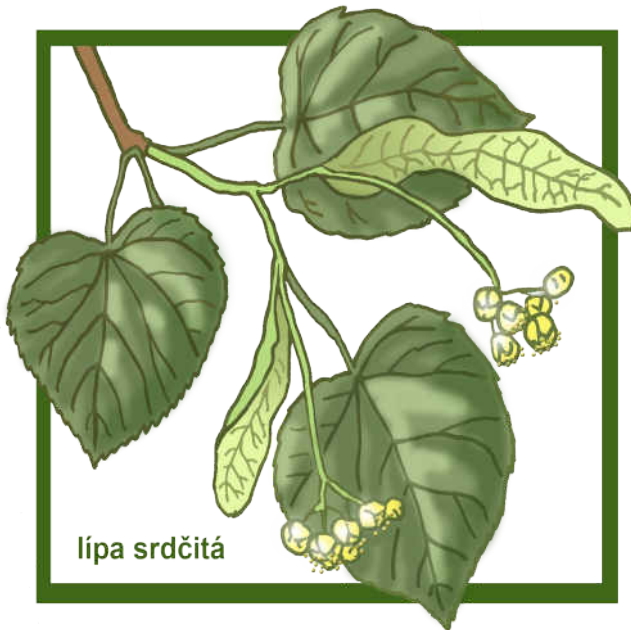
Tady něco pořád bzučí. Správně, jsou to včely. Kam ale všechny letí? Mají velký včelí svátek! Kvetou lípy, cítíte tu vůni? A slyšíte ten bzukot? Co se těm včelám na těch květech tak líbí, že je jich tu tolik? Sbírají na nich nektar a pyl, aby z něj v úlu vyrobily dobrý lipový med a potravu pro své larvy.

CO JE TO NEKTAR A PYL?

Nektar je sladká šťáva schovaná v květech, a pyl vypadá jako žlutý prášek.

Včely a stromy se mají velice rády. Chcete taky ochutnat? Ale jistě, poslužte si! Klidně si lipový květ natrhejte a doma usušte. Je z něj výborný voňavý čaj. Než květ donesete domů, nechte z něj na sluníčku vylétnout broučky a mušky, bývá jich v něm spousta. A kdybyste si čaj chtěli přisladit, kupte si med od včelaře z Poodří. Možná to bude med zrovna z téhle lípy. Když lípa nekvetě, poznáte ji podle listu – má tvar srdíčka. Na lípě se v době květu živí spousta dalších mlsounů.

lípa srdčitá

Hodně nektaru a pylu je i v javorových květech. Javory mají list takový, jako by se v něm schovalo pět prstů, a plod připomíná dvě spojená křídélka. Když fouká vítr, doletí pěkně daleko. V Poodří roste javor s malými listy, který se jmenuje babyka.

No, nedivím se, že jste po tom povídání o medu dostali chuť na něco dobrého. To musíte do Poodří počátkem léta, kdy dozrávají vrabčinky! Vy nevíte, co to je? Ale kdepak, nejsou to vrabčí holky, ale plody třešní! A proč se jim říká vrabčinky? Dříve se říkalo, že jsou jejich malé plody dobré tak leda pro vrabce. Taky se jim říká třešeň ptačí.

Nezapomeňte vyplivnout pecku! Třeba z ní vyroste další třešeň. No, hlavně, že mi nejíte moje žaludy, stejně by vám nechutnaly, jsou hořké. A proč jsou hořké? No přece proto, aby vám nechutnaly!

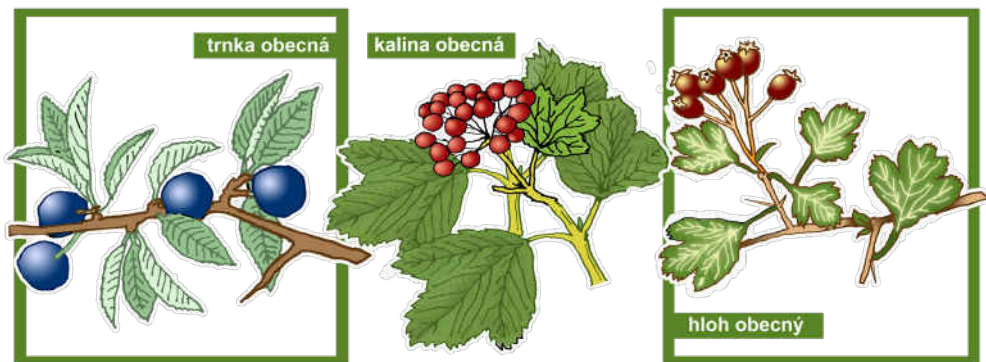

Jsem já to ale dubisko staré, zapomnětlivé! Málem jsem vám zapomněl popovídat o našich malých bratříčcích keřích. Rostou většinou na okraji lesa, u vody nebo u cesty, prostě tam, kde na ně alespoň trochu svítí sluníčko.

Které potkáme nejčastěji? V Poodří určitě trnky. Křoviny trnek tvoří kolem Odry celé pásy a to je krása, když kvetou. Na podzim se na trnce mod-

rají kulaté švestičky, na kterých si v zimě pochutnávají kosi a jejich příbuzné kvíčaly. Vy si na nich asi moc nepochutnáte, jsou trpké a zesládnou až poté, když je přejde mráz.

Stejně pichlavý jako trnka je hloh. Ten má červené soudkovité plody, kterým se kdysi říkalo čertí hrušky. My si na nich moc nepochutnáme, ale k osům a kvíčalám chutnají moc. Červené plody má taky kalina, ty raději neochutnávejte, smrdí a jsou trochu jedovaté.

V Poodří jsou samozřejmě i jiné stromy a keře, ale pro začátek to stačí, jinak by se vám to všechno popletlo.

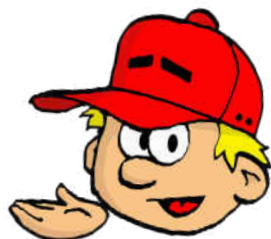
Tak a teď se už musíme rozloučit, už jsem toho já staré dubisko napovídal až moc. Tak ahoj, pěknou procházku! A nezapomeňte pozdravit! Už jsme kamarádi! Teď musíte k vodě, kde se dozvíte spoustu zajímavého.

U vody

Vrba bílá,
hlavatá

DOBŘÝ DEN! JSME
TADY DOBŘE U VODY?

AHOJ DĚTI! TO JSEM JÁ,
STARÁ BÁBA VRBA. VY ALE
UMÍTE PĚKNĚ POZDRAVIT.

Jistěže jste u vody. Tady rosteme my, vrby. Já jsem vrba bílá. Jsem už pěkně hlavatá, protože jsem stará.

Nás vrb roste v Poodří celá rodina, některé jsou veliké a stromovité, jiné tvoří keře. Některé vrby mají listy úzké a špičaté, jiné zase pěkně zakulacené. Všechny poznáte podle toho, že na nich brzy na jaře rostou hebounké chlupaté květy, kočičky, některé běloučké a jiné světle zelené.

Z vrbových proutků se pletou košíky a velikonoční pomlázky. Když vrbový proutek zapíchnete do vlhké země, zakoření a vyroste z něj pořádná vrba, třeba zrovna taková, pod jakou stojíte. Z vrbového proutku vyroste stejná vrba, z jaké jsme ho uřízli.

My vrby máme v Poodří důležitou práci, spolu s olšemi držíme svými kořeny břehy. Děláme to rády, protože se nám moc líbí, když si můžeme namáčet kořeny přímo ve vodě. V Poodří uvidíte i hlavaté vrby, jako jsem já. Ty ale nemají skutečnou hlavu, ale zesílený kmen na místě, kde je lidé ořezávají. Taková vrba vypadá jako hlava s rozčuchanými vlasy.

A PROČ VÁS LIDÉ OŘEZÁVAJÍ?

Lidé si berou naše dřevo na topení. Moc nám to nevadí, rosteme totiž jako z vody a brzy nám naroste nové. Když nás lidé pravidelně ořezávají, dožíváme se my hlavaté bílé vrby spousty let.

Za tu dobu se v nás vytvoří dutiny a v nich bydlí brouci páchníci a další havěť.

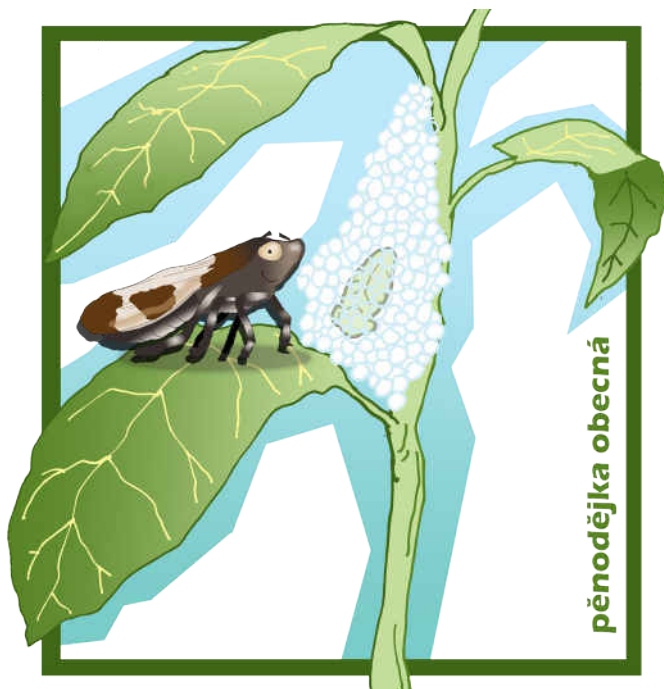
NA MĚ PRŠÍ!

V létě je pod vrbami často mokro a z listů padají kapky. Ale vždyť svítí sluníčko! Už to vidíme – kapky padají z chomáčků pěny na vrbových větvičkách.

NĚCO SLINTÁ NA VRBĚ!

To bude určitě pěnodějka! A neslintá jako pes, mýdlovitou pěnu si její larvička vytváří, aby se měla kde schovat, když se krmí šťávou z mladých výhonků. Podle toho, jak je pod stromem mokro, to vypadá, že se tu pěnodějkám líbí. A proč se pěnodějka potřebuje schovat? No přece aby ji něco nesežralo! Ona ta pěna asi nebude moc chutná.

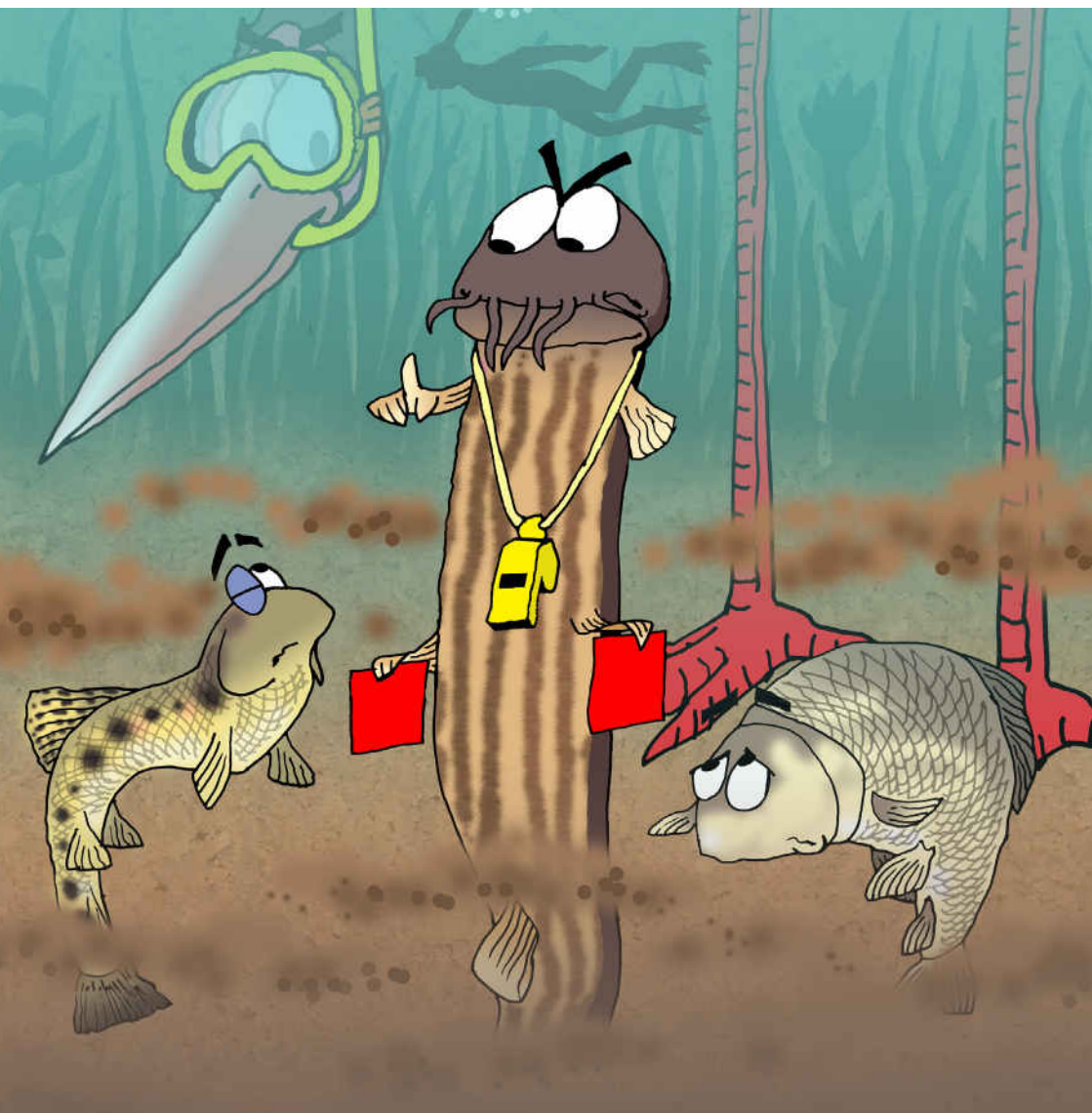
Z maličkého vajíčka
vylíhne se larvička.
Dále je to celkem prosté,
pořád se cpe, a tak roste.
Proto během krátké chvílky
nevejde se do košilky.
Teď mi honem řekněte,
co se z kukly na vrbě,
co se z kukly vyklube.
Pokud se ta larva cpala v pění na vrbovém listě,
tak z ní bude pěnodějka, to je celkem jisté.

Ve vodě je pořád živo, žijí tu žáby, ryby, larvy hmyzu, škeble i vodní šneci. Jedna rybka je ale velmi zvláštní. Jmenuje se piskoř.

Piskoř žije v zarostlých tůňkách a příkopech. Není němý jako ostatní ryby. Umí písknout, obzvláště když se mu něco nelíbí.

Jak piskoři pískali fotbal

Dokud jsou rybky malé, jsou i hravé, a tak se stalo, že se v jednom mělkém potůčku pořád pošťuchovali hrouzci s karasy. No co si budeme povídat, nakonec se i poprali. No, nic se nestalo, ale ve vodě to vzbudilo rozruch.

Banda nezvedená, musíme s tím udělat pořádek, furt se to pere a kalí vodu.

Pošleme je do sportovního kroužku.

Takže jo, vznikly dva sportovní kroužky. Ale jaký sport? Lyžování a tenis nepřicházely v úvahu, tak se hledalo něco, co by šlo hrát pod hladinou vodní. Nakonec to jako obvykle skončilo u kopané.

Oni si hrouzci s karasy nejdříve mysleli, že do sebe budou kopat ploutvičkami, ale to byl omyl. Jejich trenéři jim to zakázali, a kdo neposlechl, musel dělat kliky.

Koncem léta už to vypadalo, že všichni znají pravidla, a tak se všechny ryby dožadovaly fotbalového zápasu. Ale vznikl problém, kdo ten fotbalový zápas bude pískat.

Piskoř!

Navíc má pruhovaný dres!

Piskoř se nejdříve vytácel, ale nakonec se nechal přemluvit jedním velkým kaprem. Zápas začal. Góly padaly jeden za druhým. Těsně před koncem to bylo nerozhodně 9:9. Diváci už byli celí zdivočelí a obzvláště mladí sumci na tribuně hlasitě plácali ocasy a nechtěli přestat. Jeden z nich dokonce na hřiště mrsknul blátivou kouli, která zakalila vodu tak, že se chvíli nedalo hrát. Toho využili někteří hrouzci a karasi a začali se prát.

Jenže piskoř je na zakalenou vodu zvyklý a svými fousky vyhledal původce rvaček a hned jim dal červenou kartu.

Vlnění hladiny přilákalo pozornost černého čápa – ten má panečku dres!

Jasný hlavní rozhodčí.

Hned mu bylo jasné, že je třeba diváky ukáznit a tak nevychované sumce spolkl.

Když to viděly ostatní ryby, rozprchly se. A tak to slavné utkání skončilo nerozhodně 9:9. Další se už nehrálo, protože piskoř má z čápa strach. Že prý se kvůli fotbalu nenechá sežrat.

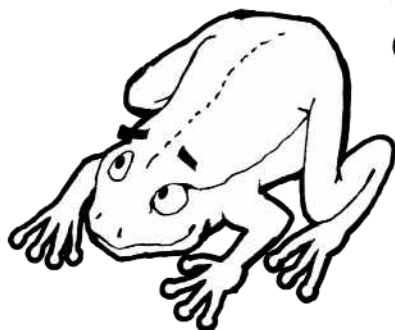

Velké žbluňnutí mohl způsobit bobr, menší ondatra, ostatní žbluňnutí v Poodří mají na svědomí hlavně žabáci. Je jich v Poodří hodně. Těm největším se říká skokani, protože skáčou hodně daleko a žbluňkají hlasitě.

Tak to vidíte sami, kde je mokro, tam je živo! Už se s vámi musím, já vrba stará hlavatá, rozloučit. Dále určitě půjdete po louce.

skokan zelený

rosnička zelená

skokan hnědý

ropucha obecná

Na louce

Na louce stromy nerostou, a tak si musíme najít nějakého nedřevěného průvodce.
Támhle jeden hopká!

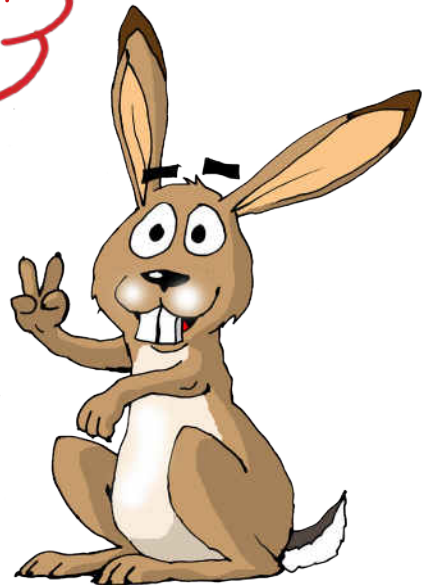
Ano poznali jste ho, je to zajíc. Pozdravíme ho, snad se s námi dá do řeči.

Asi jsme ho vyplašili. Nesmíme tak nahlas.
Zkusíme to znovu. Má velké uši. Tak stačí šeptat.

DOBŘÍ DEN, ZAJÍCI! POVĚZ NÁM
PROSÍM NĚCO O LOUCE!

AHOJ DĚTI, JÁ SE SCHOVÁVÁM
TADY V TRÁVĚ.

Na povídání o louce jste si nemohli vybrat lépe.

Louku já znám dobře.

Louku poznáte podle toho, že na ní nerostou stromy, ale tráva a květiny.

Taky tu žije spousta zvířat. Třeba zajíci, hraboši, lasičky a luční ptáci. Na louce létají i motýli, někteří jsou krásní, jiní úplně nenápadní. Každý se tu něčím živí, a nakonec ho taky něco sežere. To je holt ten potravní řetězec.

Ale už musím utíkat, motá se tady moták.

Moták je dravý pták. Když loví, jako by se motal ve vzduchu. Zajíc se ho bojí zbytečně, je na motáka moc velký. Ale malí zajíčci si musí dávat pozor.

CO SE STANE, KDYŽ
ZVÍŘÁTKO UMŘE?

Když zvířátko umře,
je to pro nás trochu smutné.
Není to ale zbytečné.
Zbytky jeho tělípka
budou užitečné.
Pochutnají si na něm jeho
noví přátelé,
dříve nežli i je
něco sežere...

A large black crow with a red patch on its beak stands on the right side of the page. It is looking down at a dead animal lying on the ground. The background is a graveyard with several crosses and trees. There are also some insects (flies, worms, and a beetle) around the dead animal.

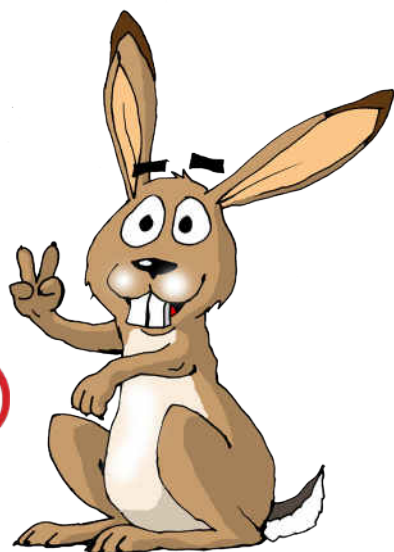
Už ho nic netrápí,
už ho nic nesouží...

...v potravním
řetězci...

...dobře nám
poslouží.

modrásek bahenní

CO JE TO ZA HNĚDĚHO
MOTÝLKA NA TĚ DIVNĚ KYTCE?

TO JE MODRÁSEK BAHENNÍ A KYTKA SE
JMENUJE KRVAVEC TOTEN. JE TO ZAJÍMAVÝ
MOTÝL A JEHO LARVA JE TUZE MAZANÁ.

Jak mazaný modrásek mate mravence

Modrásků žije na loukách celá velká rodina. Někteří jsou krásně modří a na jiné už té modré moc nezbylo, takže jsou více do hněda. Modrásek bahenní nežije v bahně, ale na vlhkých loukách, kde roste krvavec toten. Krvavec má krvavě rudé květy tvaru malé šišky, a právě na nich se živí larvičky modráska. Jenže květy jim nestačí, za chvíli je vyjedí a co teď? Mají hlad, maminka si někde lítá a jídlo nikde.

A tak se larvička pěkně navoní a spadne z totenu na zem. Po zemi běhají mravenci a zrovna těm rezavým, co nejvíce koušou, larvička voní tak pěkně, že si ji odnesou do mraveniště a tam ji krmí úplně stejně jako své vlastní larvičky. Larvička se nechá mravenci krmit a občas na přilepšenou sežere i nějakou mravenčí larvu. Při vydatné stravě vydrží v mraveništi skoro rok a taky se tam zakuklí. Když z kukly vyleze modrásek, už mravencům nevoní a ti ho začnou honit po mraveništi. Obvykle jim uteče a na louce je zase o mazaného modráska víc.

Kytky v Poodří

Brzy na jaře, když stromy ještě nemají listí, vykvete pod nimi spousta kytek.

Nejdříve bílé sněženky a sasanky, pak fialové plicníky a potom zem pod stromy pokryje bílý koberec medvědího česneku. Když se stromy zazelenají, všechno přeroste rostlina v Poodří nejhojnější – kopřiva.

Na loukách je sluníčka dost a kytky si dávají s kvetením načas. Louky zdobí pryskyřníky, kopretiny, kohoutky, kostival a na podzim fialové a hodně jedovaté ocúny.

Na březích a v mokřinách nejdříve vykvetou jasně žluté blatouchy, na kraji vody žlutý kosatec a fialový kyprej vrbice.

Jedna květina je ale zvláštní:

Na hladině tůň žlutý stulík trůň.

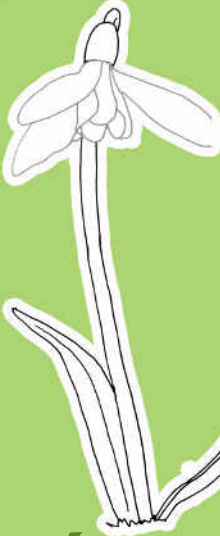
V létě se mu plave snadno, na zimu se stulí na dno.

Teď má květ i listy nad hladinou, žabáci si na nich pěkně odpočinou.

JARNÍ ASPEKT

sněžěnka podsněžník

únor

sasanka hajní

březen

prvosienka jarní

duben

květen

česnek medvědí

Ptáci v Poodří

V Poodří žijí hejna ptáků. Většinou se vyskytují u vody.

Nejmenší je strážlík.

Největší je orel mořský.

Nejtěžší je husa velká.

Nejdelší nohy mají čápi a volavky.

Nejbarevnější je ledňáček.

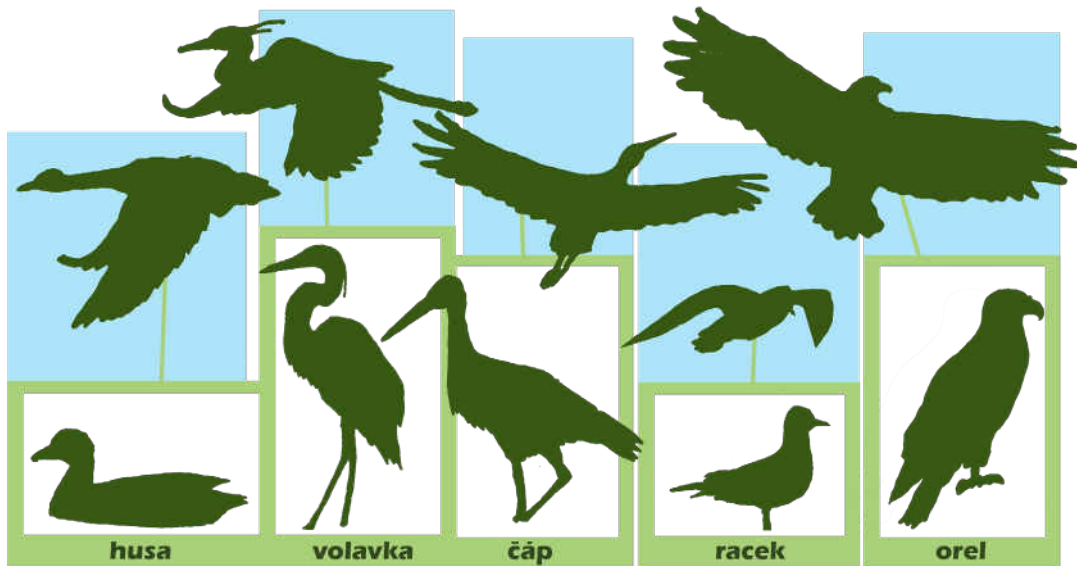
Nejhlouběji se potápí potápka roháč.

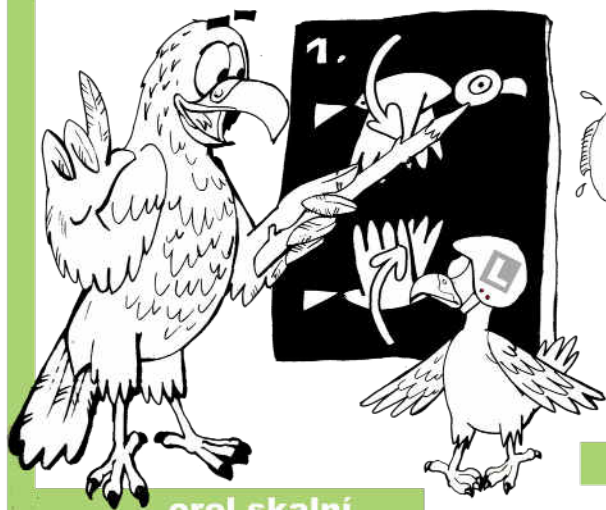
Husy, labutě, kachny a rackové létají v hejnech ve tvaru písmene V.

Husy kejhají a kachny kvákají, rackové se tomu chechtají.

Všichni se ale těší převelice, až hladce přistanou na rybníce.

V Poodří jsou doma.

orel skalní

ledňáček říční

střízlík obecný

husa velká

potápka roháč

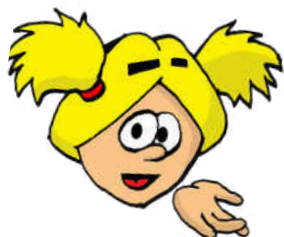
Ptáci a motýli si někde lítají, zajíc zase utekl, jen stromy stojí na svých místech. V některých jsou dutiny plné báječného trouchu. Právě v nich bydlí poněkud líný, ale dobrosrdečný brouk páchník, který nás, spolu se starým dubiskem, hlavatou bábou vrbou a zajícem, provázel Poodřím.

Zavoláme na něho!

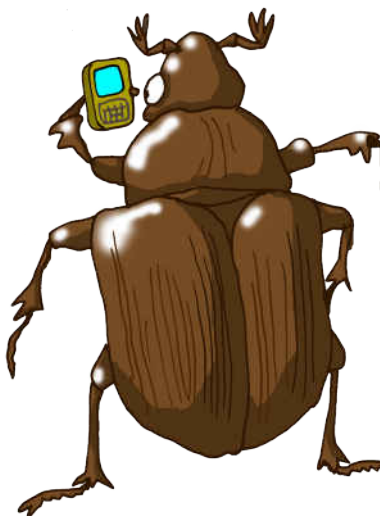
NA SHLEDANOU,
BROUKU PÁCHNIKU!

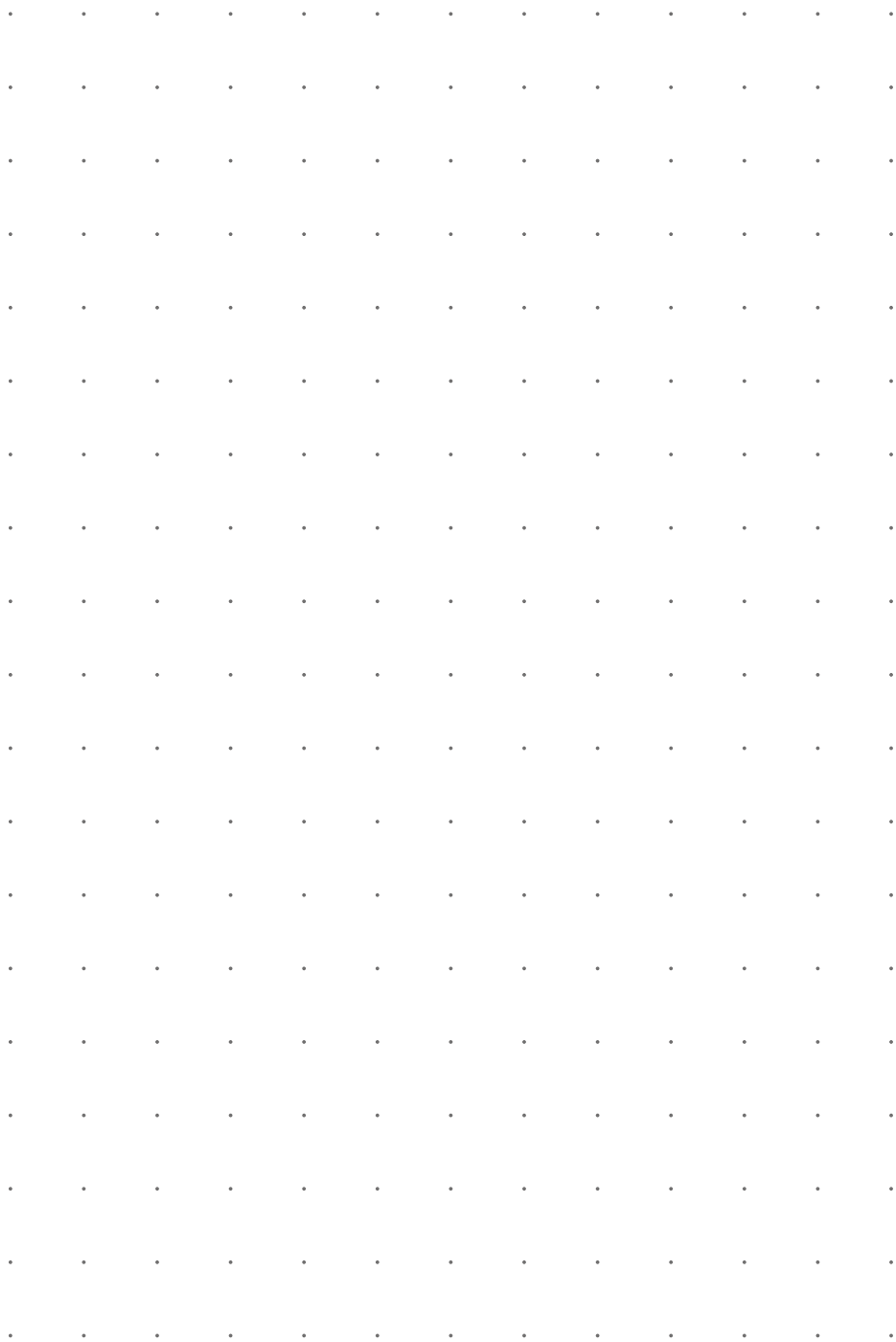
NA SHLEDANOU, POODŘÍ!

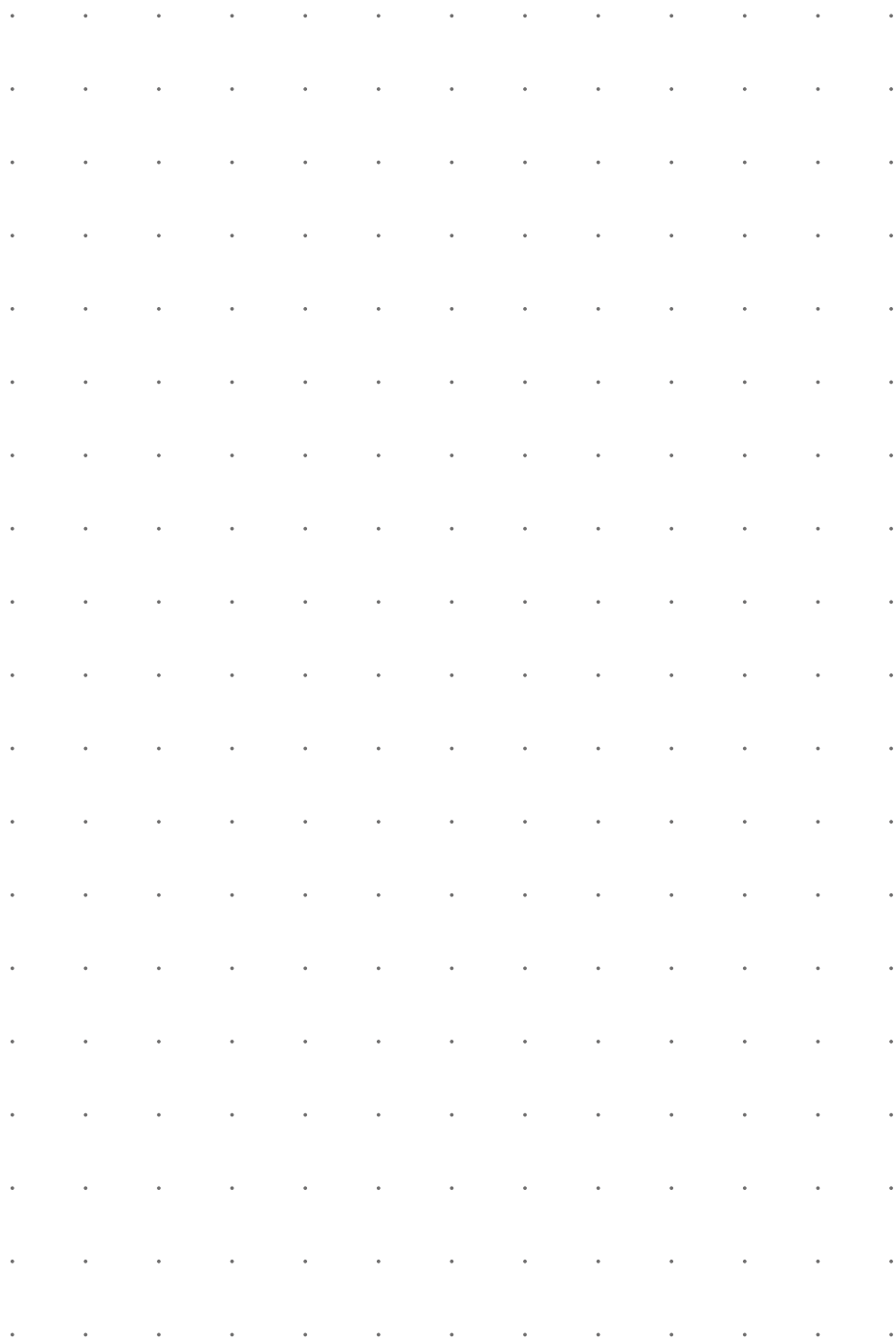

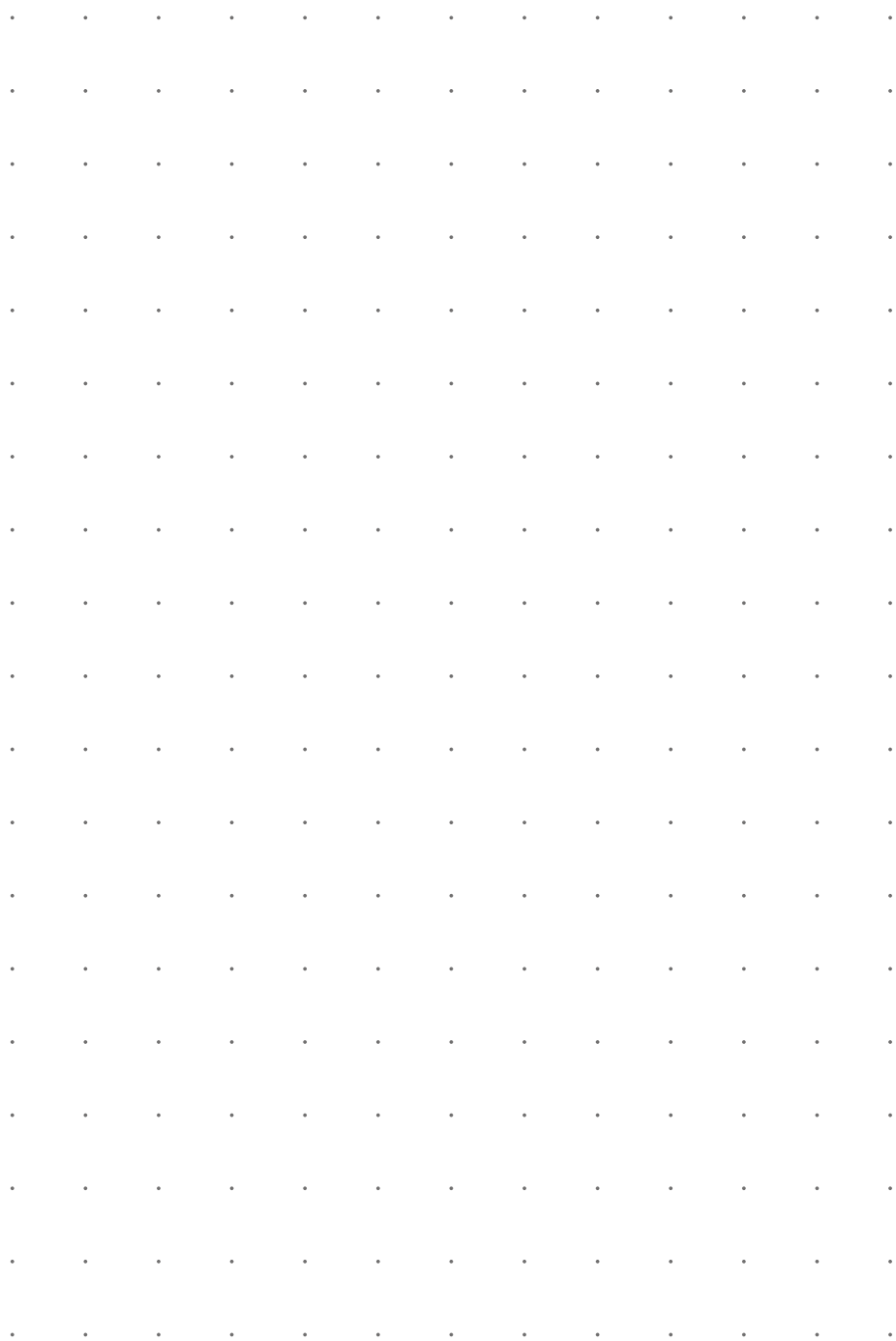
NA SHLEDANOU,
DĚTI!

Terénní poznámky,
kresby a fotky:

www.poodrizije.cz